

Pécs száz évvel ezelőtt

Miroslav Krleža kadétnövendék szemével

Miroslav Krleža 1908-ban érkezett meg „a gesztenyefasorú városba, ahol Mária Valéria hercegnő fő korzója és a városi vámház melletti nyilvánosház áll”. Így írja le Pécs városát a *Sprovod u Theresienburgu (Temetés Terézvároton)* című elbeszélésében. Theresienburg nem más mint Pécs, amelynek „három gyárkérménye... városának tornyán kivilágított órája, barokk jezsuita kolostora – laktanyává átalakítva –, és a székesegyház előtti sétatere van. Az alsóvárosi sétatér platánjai öregek és korhadtak voltak; a szél minden évben ledöntött egy-egy fatörzset, és a fából épített zenei pavilon előtt egy hatalmas, vasból készült kalitka állt, benne egy élő mókussal”.

Valójában, ilyen látvány fogadta a múlt századelőn Pécsre érkező tizenöt éves zágrábi ifjút, Miroslav Krležát, aki a katonai kadétiskola leendő növendeként érkezett Pécsre. Az ő Theresienburgja *platánfákkal és székesegyházzal bíró városa – hatalmas tölgyerdő rengetegek között helyezkedett el –, amely egyhangúan hullámzik át a Dunától a Stájer-országi határáig, s a Balatonig. Az utak mentét nyárfák, kovácsműhelyek és kocsmák szegélyezik, távoli tornyokkal, a város szélén téglagyárral, kiterjedt erdőségekkel, a szőlőkben fából készült nyaralókkal kísérve, ám mindez a panoráma egy garast sem érő giccsnek számított csupán, amely, az őszi esők beköszöntével ködössé, egyben unalmassá vált. Éjjel két és fél óra s délután négy óra körül Theresienburgban két pesti gyorsvonat keresztezte egymást. Amikor a „Mátyás király” és a „Magyar nádor” hotelek omnibuszai a lovak monoton ügetésével a Rudolf trónörökösről elnevezett fasoron és a Mária Valériáról elnevezett utcán visszatértek, akkor már Zsófia, a „Szabadság” kávézó pénztáros kisasszonya is tudhatta, hogy kik érkeztek Theresienburgba. Új katonatiszt-e vagy nyakkendő ügynök, aki jött. Theresienburgnak két kávézója, valamint a Deák utcában a Helmer és Fellner, császári- és királyi építészeti cég – császári udvari és vidéki színházépítők – által emelt, szürke, rokokó stílusú színháza volt. (...)*

Miroslav Krleža 1893. augusztus 7-én Zágrábban, szegény polgári családban született. Magyarországon öt évig folytatott tanulmányokat: három évet a pécsi honvéd kadétiskolában töltött, két évig pedig a budapesti Ludovikán tanult. Irodalmi érdeklődése kialakulásában magyarországi tartózkodása döntő fontosságúnak bizonyult. A zágrábi gimnázium négy osztálya elvégzését követően került Pécsre. Apja 1908. június 24-i magyar nyelvű kérvényben folyamodott az iskolai vezetéséhez fia felvételi ügyében.

Ismert íróként 1947-ben egy jugoszláv író-küldöttség tagjaként tért vissza egykori tanulmányai színhelyére: Budapestre és Pécsre. Élményeiről *Izlet u Mađarsku (Magyarországi kirándulás)* címmel szá-

molt be, de a háborús években rögzített naplójában (*Fragmenti dnevnika iz godina 1942. i 1943. – Részletek az 1942 és 1943-as évek naplójából*) szintén írt Pécsről.

„Krlęza Frigyes”, a fiatal pécsi kadétnövendék, alig tizenhat évesen már horvátra fordította Petőfi *Apostol* és Ibsen *A sellő* című művét. Erről 1971-ben a következőket írta: *Tizenöt éves koromban Petőfi művei első magyar olvasmányaim közé tartoztak. Húsz év múlva írva róla, igyekeztem az iránta való első lelkesedésemről, s személyéről, mint Kossuth forradalmának tragikus bárdjáról is megemlékezni. Lelkesedett Petőfiért. A Farkasok dala című költeménye ösztönözte a Moj obračun s njima (Leszámolásom velük) esszé megírására is.*

Műveiben gyakran megjelenteti a magyar kultúra és irodalom nagyjait. Az 1930-ban írt *Mađarski lirik Andrija Ady (Ady Endre a magyar lírikus)* esszéjében kiemeli Petőfi és Ady eszmei kötődését: *(...) a petőfi-es üstökös, negyvennyolcas lelkesedés – több mint ötven évig titokban tartva – legutoljára Ady költeményeiben lobbant lángra. Liszt Ferencnek és Bartók Bélának, a zene nagyjainak, több írást szentelt. Véleménye szerint Bartók művészete szellemileg áll összeköttetésben Adyval: Az, ami leginkább jellemzi Bartók intim világának széttört vágyait, beteljesületlen illúzióit, illetve látnoki álmait... az lenne, hogy az benne nem iskolateremtéséért, sem kísérletként nyilvánul meg, hanem, Ady Endre mellett, – a nemzetközi háborúk drámai időszakában – ők, a magyar művészet tragikus képviselői.*

Miroslav Krleža a műveiben gyakran emlékezett vissza Pécsre és Budapestre, ahol fiatal éveit tanulóval töltötte. A *Sprovod u Theresienburgu* című elbeszélésében Pécs városának éjszakai életét így rajzolja meg: *A lovastisztek a székesegyház közeli szűk utcában lévő „Káptalanhoz” címzett vendéglőben biliárdoztak, a 107-es gyalogezred tisztjei a színház és a Deák utca sarkán lévő „Szabadság” kávézót keresték fel. A theresienburgi utcákon tizenegy óra után senki sem jár. A főtéri szökőkút nál éjjeliőr áll. (...) A „Káptalanhoz” címzett vendéglőben cimbalom szól. A dragonyosok ott lumpolnak, poharakat törnek. Egy fiáker gördül végig a Deák utca aszfaltján. Az „Üveg-liliom” irányába tart, messzire, ki a város szélére, a vámház felé. A vasútállomáson gőzmozdony jajong. Későbbre jár. Elmúlt már éjfél is.*

Miroslav Krleža jelentős irodalmi munkásságot fejtett ki. Számottevő alkotásai között regények, drámák, elbeszélések, esszék valamint versek is találhatóak. Horvát íróként, számos magyar vonatkozású mű szerzőjeként, valamint pécsi íróként is számon tarthatjuk. Zágrábban, 1981. december 29-én hunyt el.

Frankovics György